

پژوهشی در شناسایی و خوانش اوراق قرآن بایسنغری

در مجموعه‌های ایران و جهان

کیانوش معتقدی *

چکیده

در بررسی‌های تاریخ هنر کتاب‌آرایی، قرآن معروف به «قرآن بایسنغری» از جمله قرآن‌های شاخص و بزرگ نمونه‌های قرآن‌نگاری ایران به حساب می‌آید. در همین زمینه و با وجود پژوهش‌های فراوانی که درخصوص پیشینه، نحوه استنساخ، شناسایی کاتب یا کاتبان احتمالی و سرگذشت این مصحف از عهد تیموری تا امروز انجام شده، پژوهشی جامع درباره مجموعه اوراق و سطور پراکنده باقیمانده از این مصحف (در داخل و خارج از ایران)، به همراه تصاویر و خواندن متن آنها تاکنون منتشر نشده است.

با این‌همه و با وجود گزارشات ارزشمند جیمز بیلی فریزر (۱۸۲۲م) در سفرنامه‌اش به قوچان و مشاهداتش از اوراق باقیمانده از این قرآن در بقعه امامزاده ابراهیم قوچان، به نظر می‌رسد بیشتر برگ‌های این مصحف تنها اندکی بعد از مفقود شدنش، به دلایلی نامعلوم غارت و تکه‌تکه یا در جایی پنهان شده است؛ چراکه با احتساب کل برگ‌ها و سطور موجود در کتابخانه مشهد و دیگر مجموعه‌های ایران و جهان، که در ادامه به تفصیل معرفی می‌شوند، کمتر از یکصد صفحه از این قرآن باقی مانده است، حال آنکه می‌توان تعداد کل صفحات قرآن کاملی با این ابعاد را در حدود ۸۵۰ برگ تخمین زد.

در همین راستا و با هدف شناخت و ارائه فهرستی دقیق از این اوراق و معرفی مجموعه‌هایی که در حال حاضر این آثار در آنها نگهداری می‌گردند، گردآوری اطلاعات این پژوهش به روش توصیفی کتابخانه‌ای انجام شده و بررسی برخی قطعات از نزدیک توسط نگارنده صورت گرفته است. بدیهی است که یافتن قطعات گمشده این مصحف و بررسی‌های بیشتر، می‌تواند چشم‌اندازهایی تازه درباره سرگذشت و ویژگی‌های ساختاری و هنری (سبک خوشنویسی) این نسخه منحصر به فرد پیش روی پژوهشگران این عرصه قرار دهد.

واژگان کلیدی: قرآن‌های تیموری، قرآن بایسنغری، نسخه‌شناسی، خوشنویسی و مجموعه‌های هنر اسلامی.

* پژوهشگر هنرهای ایرانی اسلامی

kianooshart@gmail.com

پیشینه پژوهش

بدون شک اهمیت قرآن بایسنغری به واسطه اندازه غیرمتعارف صفحات (۱۷۰×۱۰۰ سانتی متر) و قطع درشت قلم محقق که متن قرآن با آن کتابت شده، بیش از دیگر مصاحف دوره تیموری، برکسی پوشیده نیست، اما به دلیل نبودن اطلاعات کافی درخصوص نام کاتب یا کاتبان احتمالی، نام سفارش دهنده و به خصوص سرگذشت نسخه پس از به سرت رفتن و پراکنده شدن آن از روزگار افشاریان تا امروز، لزوم شناسایی و خواندن دوباره متن اوراق نویافته می تواند اطلاعات بیشتری درباره شیوه کتابت و سبک نگارش صفحات آغازین یا پایانی قرآن و نمونه تزئینات تذهیبی از قبیل گل آیات، ترنج های حاشیه و کتیبه های سرلوح در اختیارمان قرار دهد.

در همین زمینه و از میان مقالات و گزارشات منتشر شده درباره قرآن بایسنغری، محققان نمونه هایی از اوراق پراکنده قرآن بایسنغری را در موزه ها و مجموعه های هنر اسلامی معرفی و بررسی کرده، تصاویری چند نیز منتشر نموده اند؛ پژوهشگرانی چون محمدتقی حکیم (۱۳۰۵ش)، سید محمد محیط طباطبایی (۱۳۱۹ش)، مهدی بیانی (۱۳۲۸ش)، حسین نخجوانی (۱۳۳۷ش)، احمد گلچین معانی (۱۳۴۷ش)، مارتین لینگز (۱۹۷۶م)، توبی فالک (۱۹۸۵)، لووری و لنتز (۱۹۸۹م)، دیوید جیمز (۱۹۸۸ و ۱۹۹۲م)، ابوالعلاء سودآور (۱۹۹۲م)، شیدا بلر (۲۰۰۶م)، دانکن هالدن (۲۰۰۷م)، علی اصغر ثابت جازاری و مهدی صحرادر (۱۳۹۴). هر چند به واسطه در دسترس نبودن یا اطلاع نداشتن از محل نگهداری برخی نمونه ها (که در اختیار مجموعه داران خصوصی ایرانی یا خارجی است) تعدادی از این اوراق تا به امروز معرفی و شناسایی نشده اند.

از کارگاه سلطنتی تیموری تا موزه های هنر اسلامی

سده نهم هجری سرآغاز یکی از جذاب ترین دوره های هنر کتاب آرایبی ایران به شمار می رود، آن چنان که از میان علل و عوامل تأثیرگذار بر روند پیشرفت و توسعه این هنر، علاوه بر حمایت دربار می توان به رونق اقتصادی کشور، خلافت و تلاش هنرمندان و صنعتگران و دسترسی هنرمندان به منابع رنگی طبیعی (معادن سنگ لاجورد در منطقه بدخشان و هرات) در عهد تیموری اشاره کرد. در همین راستا و پس از روی کار آمدن تیمور و جانشینانش، شیوه ای خاص از خوشنویسی و تذهیب در کار استنساخ مصاحف قرآنی و کتاب های

فارسی (شاهنامه و دیوان اشعار) در کارگاه کتابخانه های سلطنتی سه مرکز هرات و سمرقند و شیراز پدید آمد که وجود نسخ نفیس باقی مانده از این دوره خود گواهی است بر این مدعا.

تأثیر کم نظیر شاهزادگان هنرمند و وزرای دانشمند تیموری بر انواع هنرها، به خصوص در زمینه قرآن نگاری و رقابت آنها با یکدیگر در سفارش کتاب هایی با ویژگی های منحصر به فرد، عامل تولید قرآن هایی همچون قرآن بایسنغری یا منتخب دوازده سوره به خط ابراهیم سلطان (هر دو محفوظ در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد) و افزایش جایگاه اجتماعی و فرهنگی هنرمندان خوشنویس و مذهب در عهد تیموریان بود. خوشبختانه، منابع تاریخی^۱ بازمانده از دوره تیموری نام دو هنرمند برجسته که ریاست کتابخانه های سلطنتی دربارهای بایسنغر میرزا و ابراهیم سلطان را برعهده داشتند (میرزا جعفر تبریزی در کارگاه هرات و نصرسلطانی در کارگاه شیراز) در اختیار ما قرار داده اند. می توان حضور این هنرمندان صاحب سبک و نظارت تمام وقت آنان بر تولید و استنساخ نسخ سلطنتی را دلیلی دیگر در رشد و شکوفایی هنر این دوران و ایجاد نوعی استاندارد در شیوه تهیه و تولید مصاحف سلطنتی سده نهم هجری به شمار آورد.

در سایه گرایشات سیاسی و اقتصادی و فرهنگی تیموریان که از همان آغاز تفاوتی آشکار با دیگر حکومت های مهاجم پیش از آنها داشت، دستاوردهای هنری همچون معماری و تزئینات وابسته ظهور یافت. دیگر دستاورد مهم این دوران تهیه و تولید قرآن هایی با قطع و اندازه بزرگ بود، سنتی که پیش تر در دوران ایلخانان مغول پایه ریزی شده بود و امروز نزدیک به ۱۶ مجموعه قرآن تک جلدی یا سی جزئی از سده هشتم هجری در ابعاد بزرگ سلطانی و با خطوط محقق و ریحان و ثلث باقی مانده است. با انتخاب سمرقند به عنوان پایتخت علاوه بر خوشنویسی و تذهیب و مینیاتور، تحولاتی اساسی در صنعت کاغذسازی حادث شد و به واسطه تلاش هنرمندان ایرانی، ساخت کاغذ هایی با ابعاد بسیار بزرگ (همچون کاغذ قرآن بایسنغری) فصل جدیدی در هنر کتاب آرایبی ایران را رقم زد.

درباره نحوه ساخت این کاغذها و مراکز احتمالی تولید آن (در منطقه خراسان و ماوراءالنهر) تا امروز پژوهش هایی انجام پذیرفته که نشان دهنده پیشرفت اساسی صنایع و هنر هایی همچون کتابت قرآن و هنر های

وابسته به آن در عهد تیموری در سایه سرمایه‌گذاری‌های کلان دریاری و به خدمت گرفتن بزرگترین هنرمندان و صنعت‌گران زمانه است، اما میزان پژوهش‌های علمی درباره آسیب‌شناسی و مرمت کاغذ قرآنی همچون قرآن بایسنغر بسیار اندک است.^۲

با وجود همه مناقشات درباره این مصحف، می‌بایست قرآن بایسنغری را در زمره ممتازترین نمونه‌های قرآن‌نگاری عهد تیموری به حساب بیاوریم؛ اما شگفتا که تاریخ و اسناد مکتوب کهن، اطلاعات دقیق و مستندی مبنی بر نام سفارش‌دهنده، سازنده کاغذ و کاتب یا کاتبان احتمالی آن در اختیارمان قرار نداده است.

قدیمی‌ترین گزارش درباره این قرآن را قاضی‌احمد قمی در کتاب گلستان هنر ارائه داده و باور دارد عمر اقطع کار کتابت این مصحف را برعهده داشته، هرچند ادعاهای قاضی‌احمد و اشاره به نام خوشنویس اثر در منابع تاریخی قبل از او نیامده است.

تقریباً از دوران افشاریه می‌توان سرگذشت این مصحف منحصر به فرد را پیگیری کرد. آن‌چنان که ظاهراً زمانی که «نادرشاه شهر سبز را فتح کرد، سپاهیان قرآن معروف به قرآن بایسنغری را که بر سر قبر امیر تیمور بود، برداشته و اوراق آن را متلاشی کردند. نادرشاه شنید و حکم کرد اجزای آن را از دست مردم گرفته، جلد کنند. رئیس اکراد که این بشنید اوراق را برهم پیچید و درهم شکسته میان جهاز اشتران مستور ساخت و به اینجا [امامزاده سلطان ابراهیم] آورد که ورق‌ها غالباً پاره است.» (شاکری، ۱۳۸۱، ۵۲)

براساس مدارک موجود، قبل از انتقال بیشتر اوراق این قرآن از بقعه امامزاده ابراهیم به کتابخانه آستان قدس رضوی، تعداد پنج ورق از آن در کتابخانه موجود بوده که احتمالاً در زمان نادرشاه به کتابخانه آورده شده است^۳ و نکته جالب توجه اینکه احتمالاً آسیب‌های فیزیکی در زمان نادر بر این قرآن وارد شده است.

گزارش بعدی در سفرنامه خراسان ناصرالدین شاه در سال ۱۳۰۰ ق ذکر شده و پس از دوره قاجار و در زمان حکومت پهلوی نیز در اسناد کتابخانه گزارش دیگری به شرح زیر نگاشته شده: «در سال ۱۳۰۱ یا ۱۳۰۲ خورشیدی سرلشکر خزاعی در مسافرت به قوچان در بقعه امامزاده که در کنار جاده است صندوقی را که در اثر خرابی سقف بقعه زیر گردوخاک رفته بوده مشاهده کرد و به زحمت درآورد. محتویات آن اوراقی از

این قرآن بوده که بیشتر در اثر رطوبت پوسیده شده بود. مراتب را تلگرافاً به عرض رضا شاه (هنگام نخست وزیری) می‌رساند و استدعا می‌نماید که اوراق مذکور به کتابخانه آستان قدس رضوی انتقال یابد. سرلشکر خزاعی حسب الامر در عهد نیابت تولیت حاج قائم مقام رضوی، اوراق را تحویل این کتابخانه داد.

بخش عظیمی از اوراق قرآن بایسنغری بعد از زلزله قوچان در ۱۳۱۳ ه.ق به کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد منتقل شدند، اما بخشی دیگر از اوراق (که عموماً برش خورده، دپوخته شده و تقسیم شده به سطرهای جداگانه‌ای هستند) پیش از این انتقال (یعنی در زمان تسخیر و غارت سمرقند توسط سپاه نادر) به سرقت رفته‌اند و در طول یکصد سال اخیر، مجموعه‌داران و دلّالان هنر اسلامی آنها را خریداری و به موزه‌های مختلفی در داخل و خارج از کشور منتقل کرده‌اند. نکته حائز اهمیت درباره این اوراق، نزدیکی و ترتیب آیات این قطعات پراکنده است. آن‌چنان که با تأملی بر آیات باقیمانده درمی‌یابیم که بیشتر اوراق پراکنده در ایران و جهان (به غیر از گنجینه مشهد) از آیات سوره‌های الاعراف، انبیاء، نور، المؤمنون، القصص، العنکبوت، الروم، لقمان، سبأ، الفاطر و الجاثیه بوده که بیشتر این سوره‌ها به جزءهای ۸، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۵ قرآن تعلق دارند؛ سطوری نیز متعلق‌اند به سوره‌های غافر، الرحمن، البروج، الحجرات، الطارق و العلق از جزءهای ۲۴، ۲۶ و ۳۰ قرآن.

گفتنی است همه اوراق قرآن مذکور که در گنجینه آستان قدس رضوی مشهد موجود است شامل ۵۳ سوره از سوره‌های قرآن کریم است. از برخی سوره‌ها تمام آیات و از بعضی فقط یک آیه موجود است و اگر تعداد سوره‌های اوراق موجود در دیگر مجموعه‌ها را به آن اضافه کنیم، مجموع آنها ۵۸ سوره از قرآن کریم می‌شود. همچنین اگر به ترتیب سوره‌ها و آیات قرآن کریم، سوره‌ها و آیات اوراق موجود را تنظیم کنیم، اولین آیات مربوط به سوره «الاعراف» و آخرین آیات مربوط به سوره «العادیات» خواهد بود. به همین دلیل است که می‌توان ادعا نمود این قرآن کامل بوده است. در ادامه و با تأمل بر روند شکل‌گیری مجموعه‌ها و موزه‌های هنر اسلامی در ایران و جهان، به خصوص از اواخر سده نوزدهم میلادی به بعد، به نظر می‌رسد قدیمی‌ترین اوراق متعلق به قرآن بایسنغری، در دهه‌های آغازین قرن بیستم از طریق دلّالان ایرانی و ترک

از آنها امروز مشخص نیست. این تعداد، همهٔ اوراق پراکندهٔ قرآن بایسنغری شناخته شده برای نگارنده تا به امروز است، هرچند تا پیش از نگارش این مقاله، از قطعات دیگری نیز در داخل و خارج از ایران اطلاعات اندکی به‌دست آمده که به‌دلیل در دست نداشتن تصاویر و اطلاعات کافی و قابل استناد از معرفی آنها صرف‌نظر شده است.^۴

علاوه بر مجموعهٔ کم‌نظیر کتابخانه و موزهٔ آستان قدس رضوی در مشهد که دربارهٔ اصالت اوراق آن در بین اهل فن و نسخه‌شناسان اسلامی اتفاق نظر وجود دارد، مطالعهٔ تطبیقی آثار نویافتهٔ پراکنده و تعیین اصالت این قطعات از طریق مقایسهٔ شیوه‌های خوشنویسی، تذهیب و بررسی جنس و بافت کاغذ با روش‌های علمی و آکادمیک فرصتی مغتنم است.

معرفی اوراق و سطور «قرآن بایسنغری» در موزه‌ها و مجموعه‌های هنر اسلامی

در این بخش با اتکا به پژوهش‌های میدانی و کتابخانه‌ای نگارنده، در یک دههٔ اخیر و با مراجعه و بررسی برخی نمونه‌های نویافتهٔ محفوظ در موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی در داخل و خارج از کشور که پیش‌تر معرفی نشده‌اند و همچنین بازبینی آثار ارائه‌شده در حراج‌های هنر اسلامی در چند دههٔ اخیر، فهرست اوراق پراکندهٔ قرآن بایسنغری به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

۱. مجموعهٔ اوراق موجود در کتابخانه و موزهٔ آستان

قدس رضوی مشهد

تعداد ۵۷ برگ پشت و رو در کتابخانه و ۸ برگ پشت و رو در موزه (که در مقالات همین ویژه‌نامه نیز به تفصیل معرفی و بررسی شده‌اند).^۵

۲. موزهٔ متروپلیتن نیویورک

۶ قطعه، ۱ برگ (پشت و رو) و ۴ سطر (پشت و رو) الف، یک برگ پشت و رو حاوی آیات ۱۰ تا ۱۷ سورهٔ جاثیه

متن صفحهٔ اول، آیات ۱۰ تا آغاز آیهٔ ۱۴: ...وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجَرٍ أَلِيمٍ؛ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لَتَجْزِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ؛ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا

یا اروپائینی که به ایران و ماوراءالنهر سفر کرده بودند خریداری شده و به مجموعه‌های اروپا و بعد آمریکا راه یافته است. در بدو ورود این اوراق به آن مجموعه‌ها، سرگذشت و اهمیت این آثار برای مستشرقین مشخص نبوده، ولی خیلی زود و پس از روشن شدن ویژگی‌های هنری و تاریخی این اوراق در اواسط قرن بیستم بیشتر موزه‌های معتبر دنیا، که کلکسیون‌هایی از هنر اسلامی داشتند، درصدد به‌دست آوردن قطعاتی از این قرآن کم‌نظیر برآمدند. همین امر باعث شد تا در دو مرحله، یکی دههٔ ۸۰ میلادی و دیگری یک دههٔ اخیر، چندین برگ و سطر از این مصحف در حراجی‌های هنر اسلامی در لندن، پاریس، جنوا و نیویورک برای فروش ارائه شوند، هرچند برخی مانند اوراق مجموعه خلیلی لندن جعلی نیز بودند. موزه‌ها و مجموعه‌های بزرگی همچون موزهٔ متروپلیتن (نیویورک)، موزهٔ هنر و تاریخ تراست (واشنگتن)، مجموعهٔ سودآور (هوستون)، مجموعهٔ خلیلی (لندن)، مجموعهٔ دیوید (کینهاگ)، موزهٔ توفق‌آپی‌سرای (استانبول) مؤسسهٔ مطالعات اسماعیلیه (لندن)، موزهٔ طارق‌رجب (کویت) و یک مجموعه‌دار خصوصی در جنوای ایتالیا نیز بلافاصله اقدام به خرید این آثار نمودند که اکنون بیشترین قطعات در اختیار موزهٔ متروپلیتن، مجموعهٔ خصوصی جنوا و مجموعهٔ خلیلی لندن است.

در ایران نیز علاوه بر کتابخانه و موزهٔ آستان قدس رضوی مشهد که از دوران قاجار بیشترین تعداد اوراق اصیل این مصحف را در اختیار دارد، موزه‌هایی همچون کتابخانه و موزهٔ ملی ملک، کتابخانهٔ کاخ موزهٔ گلستان، کتابخانهٔ ملی ایران، موزهٔ ملی ایران، موزهٔ رضا عباسی تهران، موزهٔ قرآن و کتابت مسجد صاحب‌الامر تبریز، موزهٔ خط و کتابت میرعماد در مجموعهٔ سعدآباد تهران و مجموعهٔ خصوصی دکتر بیانی و سیدصادق خرازی توانستند قطعاتی از قرآن بایسنغری را در کلکسیون خود محفوظ نگاه دارند که در میان آنها سهم کتابخانهٔ کاخ موزهٔ گلستان، کتابخانهٔ ملی ایران و کتابخانه و موزهٔ ملی ملک بیش از دیگران بوده است.

در کنار این موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی، قطعاتی از این قرآن نیز از طریق مجموعهٔ هنری آهوان لندن (در دههٔ ۸۰ میلادی) و چهار حراج‌خانهٔ درئوت (۱۹۹۴م)، کریستیز (۱۹۹۳م)، ساتبیز (۲۰۰۳، ۲۰۰۹، ۲۰۰۸م) و بونامز (۲۰۰۳م) در حراج‌های هنر اسلامی برای فروش ارائه شدند که سرنوشت و محل نگهداری برخی

مَنْ لَّهُ عَلَيْهِمْ لَحِيفَةٌ بَيِّنَاتٌ لِّأُولِي الْبَصَرِ
الْكَافِرِينَ إِنَّكَ لِلْآخِرَةِ خَاجِلٌ مِّنْهَا
لَا تَنْفَعُكَ فِيهَا أَصْوَابُكَ وَلَئِن لَّمْ يَظْهَرِ عَلَيْكَ
فَإِنَّكَ لَمِنَ الْخَاسِرِينَ

منوا يغفر والذين لا جرم لهم لله يحسب
قومها كانوا يكسبون من عمل صالحا
فأنفسه ومن أسأف عليها ثلثون ثم ترجعون
وقد أنبأني أسير أسير إلى كتاب الحكم
والشريعة ورزقناهم من الصلوات وفضلناهم
على العالمين فأنبأهم من كتابهم
اختاروا من بعد ما هم العلماء فغيا

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ
عَظِيمٍ هَٰذَا الَّذِي كُفِرَ بِآيَاتِهِ
وَهُمْ لَهُمْ عَذَابٌ مُّزِيدٌ مِّنْ رَّجَائِلِهِ
الَّذِينَ يَخْرُجُونَ فِي الْأَسْوَاقِ
مُتَّبِعِينَ أَفْئَادَهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ
مُّزِيدٌ وَمِنَ الْأَشْجَارِ أَكْثَرُ
نَوْعًا لَا يَعْلَمُونَ

الارض فما كان فيه ينصرف منه من
ما كان من المشرق والضح الذي

لِلْمُتَّقِينَ مِنْ جَابِ الْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَا
جَابِ الشَّيْئَةِ فَلَا يُخْزِي الذَّنْءَ عَمَّا أَلِىَ

موزہ مترویلین نیویورک

متن صفحہ دوم: سورۃ جاثیہ آیات ۱۳ تا ۱۶

۴. موزه هنر و تاریخ مجموعه تراست واشنگتن

الف. یک قطعہ پشت و رو، حاوی آیات ۲۵ تا ۲۹
سورہ عنکبوت

وَأَنَّا مُودِعِينَكَ فِي حِمَا الزَّيَاثِ وَمُؤَلَّمِينَ
 بِكَ بَعْضُكُمْ بِعَيْنٍ وَأَعْضُكُمْ بِعَمَّا
 وَمَا وَدَّكَ النَّارُ وَمَا لَكِ مِنْ نَاصِرٍ
 لَهُ لَوْ وَقَالَ لَهَا كِلَاهِ لَتَدْرِى أِنَّهَا لَكِنْتِ
 الْحَكِيمُ وَهِيَ إِذْ أَسْحَرْتِمْ يُعْذِرُ
 جَعَلْنَا فِي نَرِّهِ الْيَاقُوتَ وَالْكَوْكَبَ الثَّمِينِ
 أَجْرَهُ فِي الزَّيَاثِ وَفِي الْأَخْرَافِ الصَّالِحِينَ

مجموعه خصوصي جنوا انتالبا

ب. یک قطعه دو سطرى حاوى آیات ۲۱ و ۲۲ سوره المؤمن

ج. یک قطعۀ دو سطری حاوی آیات ۲۰ تا ۲۱ سورۀ غافر

د. یک قطعۀ سه سطری، پشت و رو، حاوی آیات ۷۹ تا ۸۳ سورۃ القصص

هـ. یک قطعه دو سطری، پشت و رو، حاوی آیات ۸۱ تا ۸۴ سورة القصص

آيات ٨١ و ٨٢، متن سطور: ...يَدَارِهِ الْأَرْضُ فَمَا
كَانَ لَهُ مِنْ فِتْنَةٍ يَتَنَصَّرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُتَنَصِّرِينَ؛ وَأَصْبَحَ ...

آيات ٨٣ و ٨٤، متن سطور: لِلْمُتَّقِينَ؛ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَةِ ...

۳. مجموعہ سودآور (ہوستون)

یک قطعۀ (پشت و رو) دو صفحہ‌ای، حاوی آیات ۶ تا ۹ و ۱۳ تا ۱۶ سورہٴ حاثہ

متن صفحه اول: سورہ جاثیہ آیات ۶ تا ۹

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلُهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ
بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ بِسْمَعِ آيَاتِ

وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا
وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ

متن صفحه دوم: آیات ۲۸ و ۲۹

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ
بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ؛ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ
السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا
أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

ب. دو قطعه دو سطر حاوی آیات ۳ تا ۸ سورة التغابن

متن صفحه اول: آیات ۳ تا ۵

...الْمَصِيرُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا
تُسْرُونَ وَمَا تَعْلَمُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ
بَأْسٌ الْبَاقِينَ ...

متن صفحه دوم: آیات ۷ و ۸

...وَرَبِّي لَتَنَعَّيْتُ ثُمَّ لَتَنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
يَسِيرٌ قَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

۶. مجموعه دیوید کپنهاگ

یک قطعه دو سطر، حاوی بخشی از آیات ۳۰ و ۳۱

سورة الروم

متن سطور: ...فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا
تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ؛ مُبِينٌ إِلَيْهِ ...

۷. موزه طارق رجب کویت

یک قطعه دو سطر، حاوی آیات ۱۸ و ۱۹ سورة غافر

متن سطور: ... مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ
يُطَاعُ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ وَاللَّهُ يَقْضِي ...

۸. مؤسسه مطالعات اسماعیلیه لندن

یک قطعه دو سطر حاوی بخشی از آیات ۴۴ و

۴۵ سورة سبأ

متن سطور: ...مَنْ كُتِبَ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ

قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...

۹. مجموعه هنر اسلامی خلیلی لندن

یک قطعه دو صفحه ای شامل آیات ۱ تا ۶ سورة

لقمان، آیات ۴۶ تا ۵۴ سورة سبأ و آیه ۱ سورة فاطر

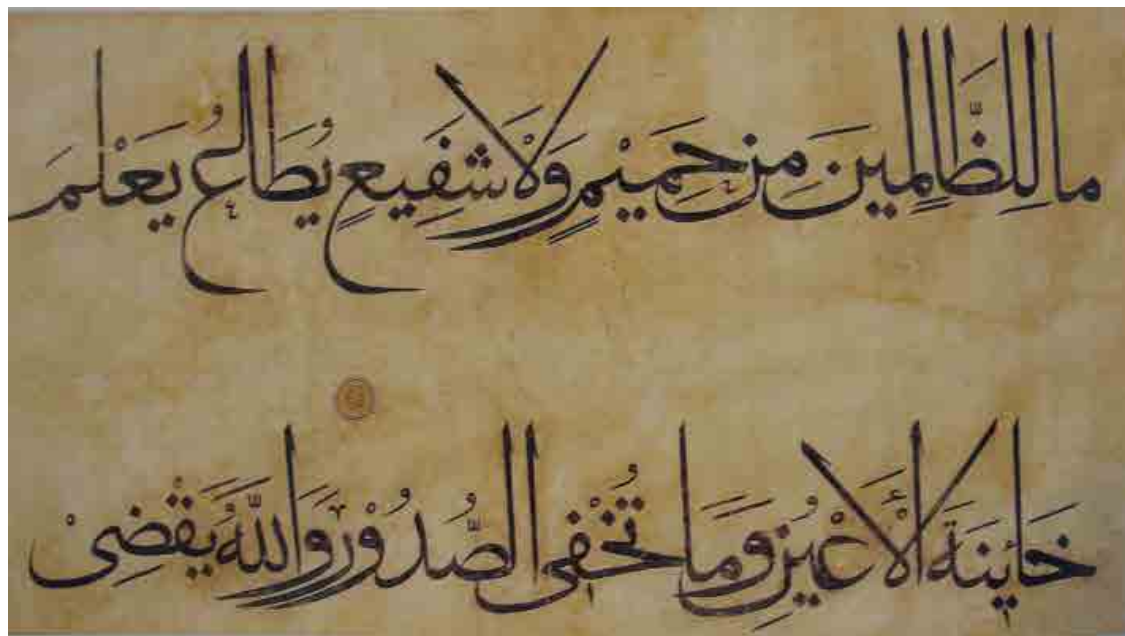
متن صفحه اول، آیات ۱ تا ۶ سورة لقمان:

اَلَمْ تَلِكْ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ؛ هُدًى وَرَحْمَةً
لِّلْمُحْسِنِينَ؛ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ
بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ؛ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ؛ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ
عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ

متن صفحه دوم، آیات ۴۶ تا ۵۴ سورة سبأ و سورة

و بسملة سورة فاطر:

عَذَابٍ شَدِيدٍ؛ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ
أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ؛ قُلْ إِنْ رَّبِّي

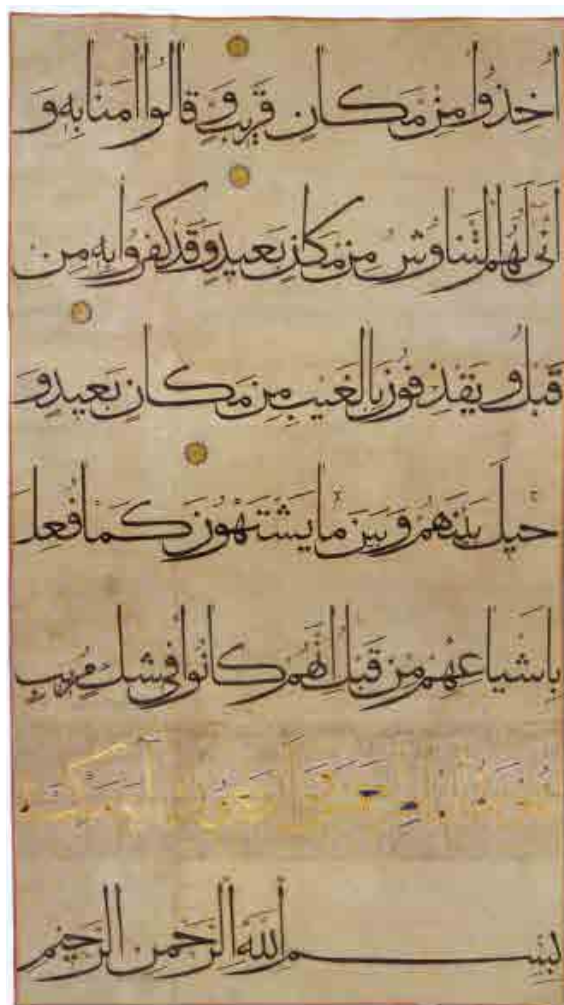
موزه طارق رجب کویت

مؤسسه مطالعات اسماعیلیه لندن

مجموعه هنر اسلامی خلیلی لندن

يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَافُ الْغُيُوبِ؛ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبَدِّئُ
الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ قُلْ ان...
و آیه اول سورة فاطر:

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ
رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثِلَاتٍ يُزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا
يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

۱۰. موزة تویقایی سرای استانبول

یک قطعه سه سطر حای سرسوره لقمان
متن سطور: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۱. مجموعه هنری آهوان لندن

سه قطعه دو سطر شامل یک سرسوره مذهب و
آیه اول سورة الروم
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛ ام؛

۱۲. حراج خانه کریستیز لندن (۱۹۹۳م)

یک قطعه یک سطر

۱۳. حراج خانه درنوت فرانسه (۱۹۹۴م)

یک قطعه دو سطر حای آیات ۶۰ تا ۶۵ سورة
الرحمن

متن سطور: هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ؛ وَمَنْ دُونَهُمَا جَنَّتَانِ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا...

۱۴. حراج خانه ساتبیز لندن (۱۹۸۸م)

دو قطعه، سه سطر، حاوی آیات ۳۷ و ۳۸ سورة
الاعراف و آیه اول سورة النور، (متن آیات ناتمام و احتمالاً
برای تمرین خوشنویس بوده است).

الف. آیات ۳۷ و ۳۸ سورة الاعراف
متن سطور: ...مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا
عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ؛ قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ
خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ...

ب. آیه اول سورة النور
متن سطر: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛ سورة أنزلناها
وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَاهَا فِيهَا آيَاتٍ...

۱۵. حراج خانه ساتبیز لندن (۱۹۹۹م)

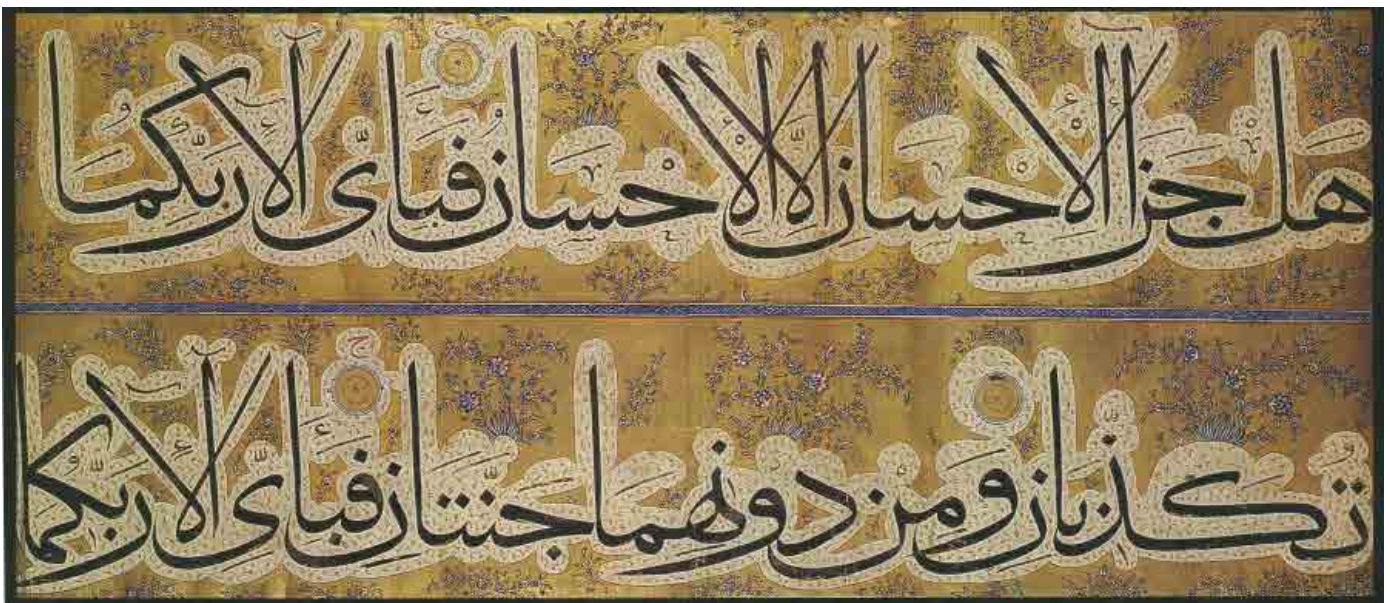
یک قطعه دو سطر حای آیات ۶۰ و ۶۵ سورة
الرحمن (این قطعه در حراج خانه درنوت پاریس نیز ارائه
شده است).

۱۶. حراج خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۰م)

یک قطعه دو سطر

۱۷. حراج خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۴م)

یک قطعه یک صفحه ای حاوی آیات ۴۹ تا ۵۵
سورة انبياء
متن صفحه: ...بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ
وَهَذَا ذِكْرُ مُبَارَكٍ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ؛ وَلَقَدْ آتَيْنَا

حراج خانه درنوت فرانسه

حراج خانہ ساتبیز لندن

بِالْحَقِّ وَالْزُّنْتِ عُونِ مَنْ دُونَهُ لَا يَقْضُونَ لَشَيْءٍ

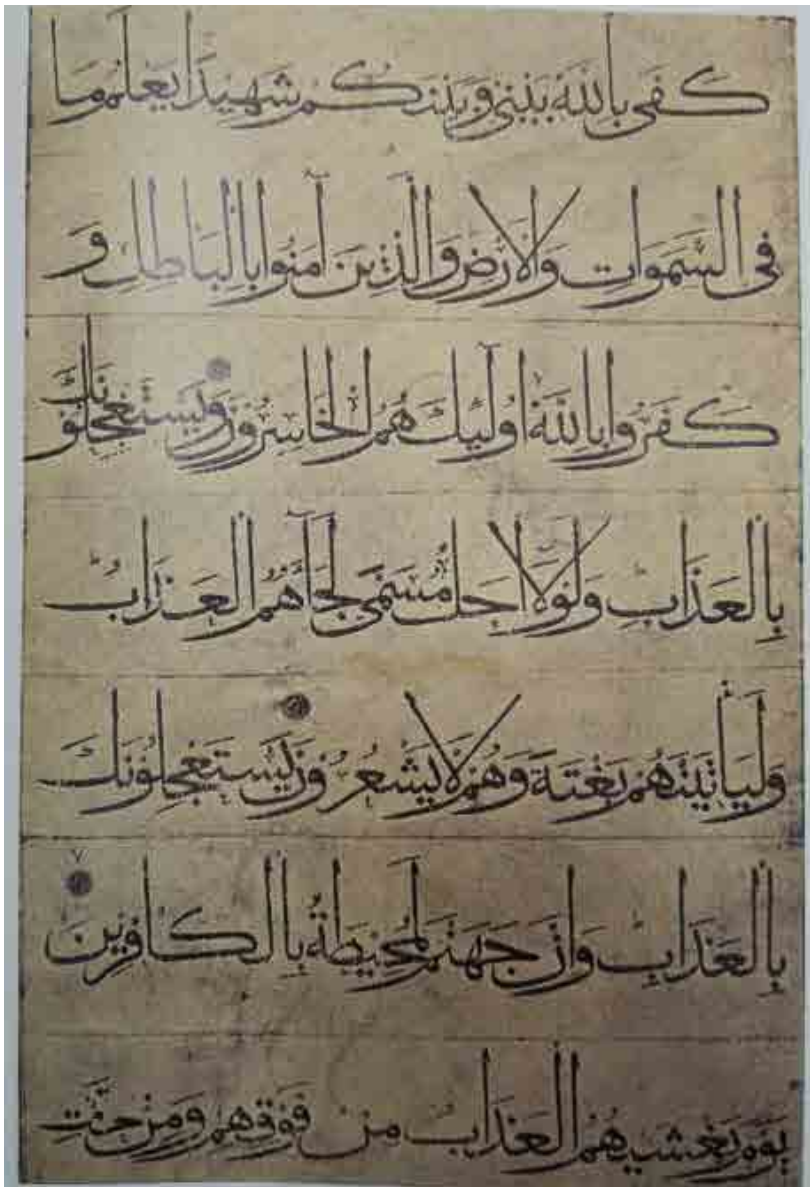
الْجِبَالِ كَثُرَ هَمُّهُمْ وَمُنُونَ فَالْيَوْمَ لَا تَمْلِكُ
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَقُولِ لِلَّذِينَ

۱۹. حراج خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۹م)
یک قطعه دو سطرى حاوى آیات ۴۱ و ۴۲ سورة سبأ
متن سطور:....الْحِجْنَ أَكْثَرَهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ؛ قَالِيَوْمَ لَا يَمْلِكُ
بَعْضُكُم لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ...

إِبْرَاهِيمَ رُشِدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ؛ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ
مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ؛ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا
لَهَا عَابِدِينَ؛ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ؛
قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ...

۲۰. حراج خانه بونامز (۲۰۰۳م)
یک قطعه، نیمی از یک سطر، حاوی آیه ۶ سورة الحجرات
متن سطر:....فَاسْقِ بَنِيَّ فَنَبِيْنُؤَانْ تَصِيْبُوا...

۱۸. حراج خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۸م)
یک قطعه یک سطرى حاوى آیه ۲۰ سورة غافر
متن سطر:....بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ
بِشَيْءٍ...

کاخ موزه گلستان

۲۱. کاخ موزة گلستان تهران^۷

در مجموع شامل پنج صفحه

الف. سه صفحه حاوی آیات ۵۲ تا ۵۵ سورة عنكبوت
متن صفحه: ...كَفَى بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ؛ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْ لَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ؛ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ؛ يَوْمَ يَعَشَاَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ ...

ب. یک برگ (پشت و رو)، شامل آیات ۸ تا ۲۲ سورة البروج و آیات ۱ و ۲ سورة طارق

متن صفحه اول: آیات ۸ تا ۱۴ سورة البروج^۸
...يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ؛ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ؛ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْخَرِيقِ؛ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ؛ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ؛ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ؛ وَهُوَ الْغَفُورُ...

متن صفحه دوم: سورة البروج، آیات ۱۴ تا ۲۲ و سورة الطارق، آیات ۱ و ۲
...الْوَدُودُ؛ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ؛ فَعَالَ لَمَّا يُرِيدُ؛ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ؛ فِرْعَوْنُ وَهَمُودٌ؛ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ؛ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ؛ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ؛ فِي نُوحٍ مَّخْفُوظٍ؛ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛ وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ؛ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ؛

ج. یک صفحه حاوی آیات ۱ تا ۱۱ سورة العلق^۹

متن صفحه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؛ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ؛ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ؛ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ؛ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ؛ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ؛ كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ؛ أَن رَّاهُ اسْتَعْجَلَ؛ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ؛ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ؛ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ...

۲۲. کتابخانه و مرکز اسناد ملی ایران^{۱۰}

۱۲ قطعه، شامل ۱، ۲ و ۳ سطر

آیات ۷ و ۸ سورة روم

متن سطور: ...يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ؛ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ ...

آیات ۲ و ۳ سورة العنكبوت

متن سطور: ...وَهُمْ لَا يُفَتَّنُونَ؛ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ؛ آیه ۲۱ سورة غافر

متن سطر: ...فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ

مِن...

۲۳. بخش اسلامی موزة ملی ایران^{۱۱}

الف. یک برگ (پشت و رو) حاوی آیات ۴ تا ۱۰ سورة

العنكبوت

آیات ۴ تا ۸ سورة العنكبوت

متن صفحه اول: أَمَّ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَن يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ؛ مَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ؛ وَمَن جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ؛ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ؛ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ...

آیات ۸ تا ۱۰ سورة العنكبوت

متن صفحه دوم: ...حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ؛ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ؛ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةً لِلنَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِن جَاءَ نَصْرٌ مِّنَ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ...

ب. یک قطعه سه سطر حاوی قسمتی از آیه ۵۵

سورة غافر

متن سطور: ...إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي ضُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ ...

۲۴. کتابخانه و موزة ملی ملک

چهار قطعه ۲ سطر حاوی آیات ۳۳ تا ۳۸ سورة الروم

و آیات ۷۲ تا ۷۸ سورة الرحمن

الف. آیات ۳۳ تا ۳۸ سورة الروم

متن سطور: ...الْفَرْقَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ ...
...مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ؛ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ؛

ب. آیات ۷۲ تا ۷۵ سورة الرحمن

متن سطور: ...مَقْصُورَاتٍ فِي الْخِيَامِ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؛ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا

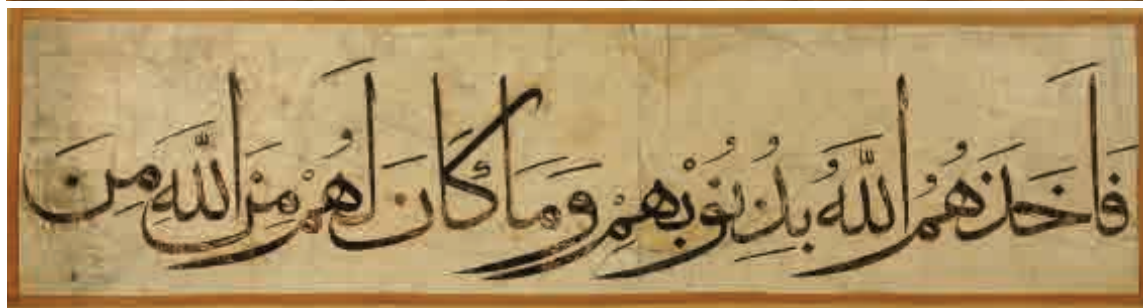
...

ج. آیات ۷۵ تا ۷۷ سورة الرحمن

متن سطور: ...تُكَذِّبَانِ؛ مُتَكَبِّرِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضِرٍ وَعَبَقَرِيٍّ حِسَانٍ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؛

د. آیات ۷۶ تا ۷۸ سورة الرحمن

متن سطور: ...حِسَانٍ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ؛ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ؛

کتابخانه ملی ایران

موزه ملی ایران

۲۵. موزه رضا عباسی تهران

دو قطعه، دو سطر شامل بخشی از آیات ۳۷ و ۳۸
سوره العنکبوت و آیات ۴۵ و ۴۶ سوره سبأ
آیات ۴۵ و ۴۶ سوره سبأ:
متن سطور: ...وَمَا بَلَّغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا
رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ؛ قُلْ إِنَّمَا أَعْظُمُ ...

۲۷. مجموعه سید صادق خرازی تهران

یک قطعه دو سطر حاوی آیات ۵۲ تا ۵۴ سوره
الرحمن
متن سطور: فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَأَكْهَةٍ زَوْجَانِ؛ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكْذِبَانِ؛ مُتَكَيِّفِينَ عَلَى فُرْشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ...

۲۸. موزه خط و کتابت میرعماد در مجموعه سعدآباد

تهران
یک قطعه یک سطر حاوی آیه ۹ سوره الحجرات
متن سطور: ... افْتَتَلُوا فَأْصَلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ
إِحْدَاهُمَا ...

۲۶. موزه قرآن و کتابت مسجد صاحب الامر تبریز^{۱۲}

یک قطعه یک سطر حاوی آیه ۶ سوره لقمان
متن سطور: وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ
عَن ...

موزه رضا عباسی تهران

مجموعه سید صادق خرازی

سوره و آیات	تعداد اوراق	مجموعه و محل نگهداری
سوره الرحمن آیات ۵۲ تا ۵۴	۱ قطعه، ۲ سطر	مجموعه سید صادق خرازی تهران
سوره الحجرات آیه ۹	۱ قطعه، ۱ سطر	موزه خط و کتابت میرعماد در مجموعه سعدآباد تهران
سوره لقمان آیه ۶	۱ قطعه، ۱ سطر	موزه قرآن و کتابت مسجد صاحب‌الامر تبریز
سوره العنکبوت بخشی آیات ۳۷ و ۳۸ سوره سبأ آیات ۴۵ و ۴۶	۲ قطعه، ۲ سطر	موزه رضا عباسی تهران
سوره الروم آیات ۳۳ تا ۳۸ سوره الرحمن آیات ۷۲ تا ۷۸	۴ قطعه، ۲ سطر	کتابخانه و موزه ملی ملک
سوره العنکبوت آیات ۴ تا ۱۰ سوره غافر آیه ۵۶	۱ قطعه (پشت و رو) ۲ قطعه، ۳ سطر	بخش اسلامی موزه ملی ایران
سوره روم آیات ۷ و ۸ سوره العنکبوت آیات ۳ و ۲ سوره غافر آیه ۲۱	۱۲ قطعه، شامل ۱، ۲ و ۳ سطر	کتابخانه و مرکز اسناد ملی ایران
سوره عنکبوت آیات ۵۲ تا ۵۵ سوره البروج آیات ۸ تا ۲۲ و سوره طارق آیات ۱ و ۲، سوره العلق آیات ۱ تا ۱۱	۵ قطعه، ۳ صفحه	کاخ موزه گلستان تهران
سوره الحجرات آیه ۶	۱ قطعه، نیمی از یک سطر	حراج‌خانه بونامز (۲۰۰۳م)
سوره سبأ آیات ۴۱ و ۴۲	۱ قطعه، ۲ سطر	حراج‌خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۹م)
سوره غافر آیه ۲۰	۱ قطعه، ۱ سطر	حراج‌خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۸م)
سوره انبیاء آیات ۴۹ تا ۵۵	۱ قطعه، ۱ صفحه	حراج‌خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۴م)
سوره الرحمن آیات ۶۰ و ۶۵	۱ قطعه، ۲ سطر	حراج‌خانه ساتبیز لندن (۲۰۰۰م)
سوره الاعراف آیات ۳۷ و ۳۸ سوره النور آیه ۱	۲ قطعه، ۳ سطر	حراج‌خانه ساتبیز لندن (۱۹۸۸م)
سوره الرحمن آیات ۶۰ تا ۶۵	۱ قطعه، ۲ سطر	حراج‌خانه درثوت فرانسه (۱۹۹۴م)
یک سرسوره مذهب و آیه ۱ از سوره الروم	۱ قطعه، ۱ سطر	حراج‌خانه کریستیز لندن (۱۹۹۳م)
سرسوره مذهب، سوره لقمان	۳ قطعه، ۲ سطر	گالری آهوان لندن
سوره لقمان آیات ۱ تا ۶ و سوره سبأ آیات ۴۶ تا ۵۴ و سوره فاطر آیه ۱	۱ قطعه، ۳ سطر	موزه توپقای‌سرای استانبول
سوره سبأ بخشی از آیات ۴۴ و ۴۵	۲ قطعه، ۲ صفحه	مجموعه هنر اسلامی خلیلی لندن
سوره غافر آیات ۱۸ و ۱۹	۱ قطعه، ۲ سطر	موسسه مطالعات اسماعیلیه لندن
سوره الروم بخشی از آیات ۳۰ و ۳۱	۱ قطعه، ۲ سطر	موزه طارق رجب کویت
سوره عنکبوت آیات ۲۵ تا ۲۹ سوره التغابن آیات ۳ تا ۸	۱ قطعه، ۲ سطر	مجموعه دیوید کپنهاگ
سوره جاثیه آیات ۹ تا ۱۳ و ۱۶	۱ قطعه (پشت و رو)، ۲ صفحه	مجموعه خصوصی جنوا ایتالیا
سوره جاثیه آیات ۱۰ تا ۱۷ سوره المؤمن آیات ۲۱ و ۲۲ سوره غافر آیات ۲۰ تا ۲۱ سوره القصص آیات ۷۹ تا ۸۳ سوره القصص، آیات ۸۱ تا ۸۴	۱ قطعه (پشت و رو)، ۲ و ۴ سطر (پشت و رو)	مجموعه سودآور هوستون
	۶ قطعه، ۱ برگ (پشت و رو) و ۴ سطر (پشت و رو)	موزه متروپلیتن نیویورک

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این پژوهش، تعداد اوراق پراکنده قرآن بایسنغری در مجموعه‌های ایران و جهان بیش از تعدادی است که تاکنون پژوهشگران معرفی و منتشر کرده‌اند. در همین راستا و برخلاف نظریات دیوید جیمز که باور دارد متن این مصحف تنها بر یک وجه کاغذ نوشته شده و هیچ لت دوتایی سالمی از این قرآن باقی نمانده، اوراق اصیل این قرآن پشت و رو بوده و نمونه‌های یک‌رو، بعد از زمان استساخت نسخه دویوخته شده و به‌خاطر ساختار کاغذ مطبّق‌اش، به‌راحتی به صفحات یک‌طرفه تبدیل شده‌اند. همچنین درباره نحوه ساخت و تولید کاغذ این مصحف پژوهش‌های علمی کمی انجام گرفته، حال آنکه علاوه بر بررسی و مقایسه سبک خوشنویسی صفحات، می‌توان با تأملی بر جنس کاغذ این اوراق نیز اصل یا جعل بودن نمونه‌های موجود را شناسایی کرد. یکی دیگر از نکات جالب توجه در میان اوراق پراکنده این مصحف نسبت به مجموعه کتابخانه و موزه آستان قدس مشهد، وجود آیاتی از سوره اعراف، انبیاء، نور، سبا و الحجرات است.

در همین زمینه فهرست‌هایی که محققینی چون مارتین لینگز، ابوالعلاء سودآور و علی‌اصغر ثابت‌جازاری ارائه داده‌اند، اطلاعات ناقصی درباره تعداد اوراق، ترتیب آیات و شناسایی برخی نمونه‌های موجود در مجموعه‌های خصوصی و موزه‌های ایران و جهان دارند و در این گفتار سعی گردید تا این نارسایی‌ها اصلاح گردند، هرچند اطلاعات ارائه شده در این مقاله در آینده و با پیدا شدن نمونه‌هایی تازه، تکمیل‌تر خواهند شد.

پانویس

۱. رجوع کنید به: کاوسی، ولی‌الله، تیغ و تنبور: هنر دوره تیموریان به روایت متون، انتشارات فرهنگستان هنر، ۱۳۸۹.

۲. در میان مجموعه‌ها و موزه‌هایی که تاکنون موفق به انجام مرمت (با روش‌های علمی) و بازتولید کاغذ قرآن بایسنغری شده‌اند، می‌توان به موزه متروپلیتن، مجموعه خلیلی، کتابخانه آستان قدس رضوی و کتابخانه ملی ملک اشاره کرد؛ اما در میان

کل پروژه‌های مرمتی اوراق قرآن بایسنغری در جهان، بخش مرمت موزه متروپلیتن، به سرپرستی خانم یانا وان دایک (Yanna Van Dayke) بهترین و نزدیک‌ترین نتیجه را درباره بازتولید کاغذی مشابه (بافت و رنگ و چگالی) به‌دست آورد.

۳. بر اساس برخی منابع تاریخی به نظر می‌رسد نادرشاه شخصاً به سمرقند نرفته و در زمان تاج‌بخشی به پادشاه ترکستان، لطفعلی‌خان ولد علی‌بیک را به همراه بیست‌هزار سرباز برای سرکوبی طایفه یوز به حوالی سمرقند فرستاده و احتمالاً وی اوراقی از این قرآن را به رسم پیشکش نزد نادرشاه به مشهد آورده و این صفحات احتمالاً پیش از مرگ نادر وارد کتابخانه مشهد شده‌اند. در همین راستا نگارنده باور دارد که شاید پیش از مرگ نادر قرآن بایسنغری پاره‌پاره شده و از بین رفته بوده و تنها بخش اندکی از آن (حدود یکصد صفحه) باقی مانده بوده که همین اوراقی است که امروز در موزه‌ها و مجموعه‌های جهان پراکنده است.

۴. برای نمونه، گزارش‌هایی پراکنده از وجود سطور از این قرآن در چند مجموعه داخلی منتشر شده؛ ازجمله مجموعه خانم عزت ملک، مجموعه محفوظی (که نگارنده تصویر و اطلاعات دقیقی در این دو مورد پیدا نکرد) و مجموعه آقای میرزا محمد فیض مجتهد قمی در شهر قم که در قالب حکایتی در کتاب هزار یک حکایت قرآنی، اما صحت آن قابل‌اعتماد و استناد نیست. (رجوع کنید به: محمدی، محمدحسین، هزار و یک حکایت قرآنی، نیلوفرانه، ۱۳۹۳، حکایت ۹۹۴).
۵. خوشبختانه مجموعه اوراق قرآن بایسنغری موجود در کتابخانه و موزه مشهد، اخیراً و برای نخستین بار توسط مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی منتشر گردیده و به همین مناسبت نیز کتابچه (وجیزه)‌ای شامل چند مقاله ارزشمند درباره این مصحف منتشر گردیده است. (برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: فدائیان، مجید و دیگران، برگ‌هایی از قرآن کریم به خط بایسنغرمیرزا، مجموعه مقالات، مشهد: مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی، ۱۳۹۴)

۶. این قطعات، در مجموعه دکتر بیانی وجود داشته‌اند و به‌ظاهر، تصاویر این اوراق در کاتالوگی در سال ۱۹۸۴م منتشر گردیده که متأسفانه با وجود پیگیری‌های فراوان نگارنده، تصاویر مدنظر یافت نشدند، هرچند این احتمال وجود دارد که سطور

- مذکور، بعدها به موزه متروپلیتن فروخته شده و اکنون در میان اوراق موجود در این موزه باشند.
۷. لازم به یادآوری است، در فهرست کتابخانه کاخ گلستان که خانم بدری آتابای در سال ۱۳۵۱ منتشر کرد، ذیل عنوان قرآن شماره ۲۲۱، تعداد قطعات قرآن بایسنغر ۴، عدد با شماره ثبت‌های ۹۸۲۷، ۹۸۲۸، ۹۸۲۶ و ۹۸۲۵ ذکر شده است.
۸. این دو صفحه به احتمال به همراه دیگر اوراق قرآن بایسنغر در سفر ناصرالدین‌شاه به قوچان، پس از زلزله سال ۱۳۱۳ و به فرمان وی به تهران و کاخ گلستان انتقال یافته‌اند.
۹. گویا این صفحه در گذشته در اختیار کتابخانه ملی بوده و در همین راستا نیز نامه‌ای به کتابخانه ملی فرستاده شده با مضمون درخواستی از طرف کتابخانه آستان قدس مشهد مبنی بر انتقال آن به مشهد، که به دلیلی نامعلوم هیچ‌گاه این مبادله انجام نشده و بعدها این صفحه به کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان فرستاده شده و سال‌هاست که این اثر در کنار چهار صفحه دیگر در آرشیو کتابخانه کاخ گلستان نگهداری می‌شود.
۱۰. در میان قطعات معرفی شده در آرشیو کتابخانه ملی ایران، نگارنده تنها موفق به بررسی و انتشار ۳ قطعه شد، حال آنکه تعداد قطعات در بسیاری منابع ۱۲ قطعه ذکر شده که نیاز به بررسی‌های بیشتری دارد.
۱۱. در بخش اسلامی موزه ملی ایران علاوه بر یک برگ پشت و رو و یک قطعه سه سطری (با پوشش روغنی) که در سالن موزه به نمایش گذاشته شده‌اند، یک قطعه سه سطری دیگر نیز وجود دارد که در حال حاضر در مخزن موزه نگهداری می‌شود.
۱۲. در سطر مذکور کاتب به جای واژه «لهو» به اشتباه «اهو» نوشته است.

منابع

۱. آتابای، بدری، فهرست قرآن‌های خطی کتابخانه سلطنتی، تهران: کاخ گلستان، ۱۳۵۱.
۲. افروند، قدیر، گلچینی از قرآن‌های خطی موزه دوران اسلامی، تهران: موزه ملی ایران، ۱۳۷۵.
۳. حبیبی، عبدالحی، هنر عهد تیموریان و متفرعات آن، کابل: بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۵.
۴. شاکری، رمضانعلی، اترکنامه تاریخ جامع قوچان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۱.
۵. شایسته‌فر، مهناز، «کتابت و تذهیب قرآن‌های تیموری در مجموعه‌های داخل و خارج»، فصلنامه مطالعات هنر اسلامی، ش ۱۰، ۱۳۸۸، صص ۱۲۰-۹۹.
۶. عابدین‌پور، وحید و دیگران، «جایگاه خوشنویسی و خوشنویسان در جامعه عصر تیموری»، مطالعات اسلامی: تاریخ و فرهنگ، سال ۴۲، ش ۸۴، ۱۳۸۹، صص ۱۴۱-۱۷۰.
۷. گلچین‌معانی، احمد (۱۳۴۷) گنجینه قرآن آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۴۷.
- 8-Blair, Sheila S. (2006) Islamic Calligraphy, Edinburgh University Press, pp. 265-266.
- 9-Haldane, D. (2007) "Arts of the Celestial Pen: Qur'ans from the Library of the Institute of Ismaili Studies", in: Word of God , Art of Man , ed.: Fahmida Suleman, Oxford University Press, pp. 56-58.
- 10-Gray, B.(1979) The Arts of the Book in Central Asia, Paris and London, p. 11, pl. 2.
- 11-James, D. (1988) Qur'ans of the Mamluks, Alexandria Press and Thames & Hudson.
- 12-James, D. (1992) After Timur; The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art, Vol III, The Nour Foundation, Azimuth Editions & Oxford University Press, pp.18-23.
- 13-Soudavar, A. (1992) Arts of the Persian Courts; Selections from the Art and History Trust Collection , Rizzoli, NewYork.
- 14-Lentz, T. & Lowry, G. (1989) Timur and the Princely Vision, Washington D.C.
- 15-The Arts of Islam (1976), Exhibition Catalogue, The Hayward Gallery, London, no. 558.

منابع اینترنتی

- Ahuan Gallery / www.ahuan.co.uk
- Metropolitan Museum of Art / www.metmuseum.com